

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

TEKSTONTSLUITING EN ONDERZOEK
Huygens Instituut
LITERATUUR- EN WETENSCHAPSGESCHIEDENIS

Jaarverslag 2006

Belangrijkste ontwikkelingen

In het jaar 2006 gaf het Huygens Instituut verder gestalte aan een nieuwe toekomst.

Een ambitieus onderzoeksprogramma werd vastgelegd in een concept-nota die in september door de externe wetenschapscommissie van het Instituut werd goedgekeurd. De komende vijf jaar richt het Huygens Instituut zich inhoudelijk op vraagstukken met betrekking tot kennis- en cultuuroverdracht via literatuur en wetenschap, waarbij een historisch perspectief over een lange termijn wordt gehanteerd. Edities, bronnenpublicaties, de productie van onderzoeksbestanden en analytisch onderzoek worden bijeengebracht in inhoudelijk samenhangende projectclusters. Op het programma staat onder meer onderzoek naar middeleeuwse en vroegmoderne commentaartradities, de verhouding tussen oude en nieuwe geleerdheid in de zeventiende-eeuwse Republiek, transnationale cultuuroverdracht via literaire vertalingen en de vraag hoe literaire repertoirevorming tot stand komt en uitwerkt. Een andere vraag is hoe informatietechnologie kan worden ingezet om nieuwe resultaten te boeken op het terrein van tekstonderzoek en editiewetenschap. Uiteraard is in het onderzoeksprogramma ook plaats ingeruimd voor de traditionele taak van het Huygens Instituut op het terrein van de literaire monumentenzorg. Maar ook hier wordt gezocht naar nieuwe wegen, gebaseerd op de inzet van informatietechnologie en de veranderende wensen van het lezerspubliek en de wetenschappelijke gebruikers.

In het programma worden onderzoeksvragen en bronontsluiting met elkaar in verband gebracht, terwijl de inzet van informatietechnologie zorgt voor nieuwe perspectieven. Om dat laatste op een serieuze manier te kunnen bewerkstelligen, werd in 2006 een ontwikkelgroep gestart, die onder leiding kwam te staan van drs. Joris van Zundert. Begin 2007 zal de groep op volle sterkte zijn, met een viertal programmeurs voltijds in vaste dienst. De ontwikkelaars werken dagelijks nauw samen met de onderzoekers van het Instituut, om zo te komen tot optimale en praktijkbestendige resultaten.

De nieuwe toekomst wordt in 2007 verder gematerialiseerd door een nieuwe huisvesting. De voorbereidingen gingen in 2006 van start. In de zogenaamde i-vleugel van de Koninklijke Bibliotheek zal het

Huygens Instituut de beschikking krijgen over een eigen etage, met vergaderruimtes, een congreszaaltje, een bibliotheek en een centraal gelegen koffie-, lunch- en receptieruimte, waardoor de interactie tussen onderzoekers en de samenhang van hun onderzoek hopelijk verder worden gestimuleerd. In de nieuwe situatie wordt het voor het eerst mogelijk de buitenwereld bij het Instituut te betrekken en fysiek een eigen gezicht te tonen. Het ligt in de bedoeling regelmatig congressen, workshops, lezingen en andere bijeenkomsten te laten plaatsvinden.

In afwachting hiervan liet het Huygens Instituut in 2006 al volop zien samenwerking en ontmoetingen van vakgenoten een belangrijke zaak te vinden. Zo steunde het Instituut de masterclasses tijdens het SHARP-congres van boekhistorici, dat van 11 tot 15 juli in Den Haag plaatsvond. Dr. Herman Brinkman, dr. Jan Gielkens en dr. Ton van Kalmthout gaven lezingen. Samen met de Universiteit van Utrecht organiseerde het Huygens Instituut op 6 en 7 november het congres *Learned Love. Dutch Love Emblems on the Internet*. Lezingen werden verzorgd door prof.dr. Jan Bloemendal, drs. Peter Boot en dr. Henk Wals. Van 14 tot en met 16 december vond het congres *Tussen Scylla en Charybdis. Geleerde briefschrijvers op het raakvlak van wetenschap, politiek en religie (1500-1700)* plaats. Het congres kwam tot stand dankzij samenwerking van de Katholieke Universiteit Leuven, de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten te Brussel en het Huygens Instituut. De plaatsen van bijeenkomst waren achtereenvolgens Leuven, Brussel en Den Haag. Huygens-onderzoekers prof.dr. Jan Bloemendal en dr. Henk Nellen presenteerden papers. Op initiatief van het Huygens Instituut werd op 17 mei het Platform Middeleeuws Latijn opgericht, om het bestaan van dit specialisme in Nederland en Vlaanderen kracht bij te zetten nu het nog niet verdwenen is. Dr. Mariken Teeuwen nam hierbij het voortouw en treedt op als aanspreekpunt van het Platform.

Een ander samenwerkingsverband waartoe het Huygens Instituut het initiatief nam, zal hopelijk leiden tot een project van grote waarde voor de Nederlandse literaire cultuur: een nieuwe reeks van Nederlandse literaire klassieken, maar op volledig andere leest geschoeid dan vorige initiatieven. De ontwikkeling van de informatietechnologie maakt dit mogelijk. Het zou een 'lijn van klassieken' moeten worden, waarbij een digitale, wetenschappelijk verantwoorde basiseditie ten grondslag ligt aan een reeks van andere producten, waaronder een

boekenreeks met hertaalde en herspelde teksten die voor een breed publiek aantrekkelijk gemaakt worden. Na inleidende besprekingen werd een samenwerkingsverband aangegaan met het Nederlands Literair Productie Fonds, dat onder meer financieel verantwoordelijk is voor de Delta Reeks. Vervolgens werden tal van andere partijen benaderd, die merendeels groot enthousiasme toonden voor het plan. De uitvoering staat en valt met financiering; hieraan wordt in 2007 verder gewerkt. Dr. Peter de Bruijn voert namens het Huygens Instituut de regie.

Gedurende de zomermaanden was een deel van de Nederlandse geesteswetenschap onder regie van NWO druk bezig met het voorbereiden van een gezamenlijke aanvraag in het kader van de *Smartmix* van het Ministerie van Economische Zaken. Ook het Huygens Instituut was van de partij en verwierf zich een plaats in de aanvraag, die in totaal een bedrag van ongeveer 40 miljoen euro beliep. Het Instituut was hiertoe samenwerkingsverbanden aangegaan met onderzoeksgroepen van de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Utrecht, alsmede met het Centre for Historical Culture van de Erasmus Universiteit. Helaas kwam in oktober het nieuws dat de gezamenlijke en enige geesteswetenschappelijke aanvraag het niet had gehaald in de concurrentiestrijd met meer dan honderd aanvragen uit de bètahoek.

Samenwerking wordt ook bevorderd door te voorzien in goede contacten met het universitaire onderzoek en onderwijs. Vandaar dat het Huygens Instituut streeft naar bijzondere leerstoelen voor zijn medewerkers. Wat dat betreft was 2006 een vruchtbaar jaar. Op 31 maart hield dr. Hans Trapman onder grote belangstelling zijn inaugurele rede *Erasmus in de Gouden Eeuw* in de aula van de Erasmus Universiteit. Hij aanvaardde daarmee het ambt van bijzonder hoogleraar Cultuurgeschiedenis, in het bijzonder van de intellectuele geschiedenis van de late vijftiende tot de late zeventiende eeuw, vanwege de Dr. Elie van Rijckevorsel Stichting, in de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Per 1 januari werd dr. Annemarie Kets-Vree benoemd tot bijzonder hoogleraar Editiewetenschap aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Dr. Jan Bloemendal tot slot werd per 1 september aangesteld op de bijzondere leerstoel Neolatinistiek aan de Universiteit van Amsterdam.

Ook internationaal sloeg het Huygens Instituut zijn vleugels verder uit. Dr. Herman Brinkman werd benoemd als penningmeester van de European Society for Textual Scholarship (ESTS). Een belangrijk initiatief werd tegen het einde van het jaar genomen door drs. Joris van Zundert: de opzet van een internationaal samenwerkingsverband van wetenschappers en instituten die zich bezighouden met het ontwikkelen van programmatuur op het gebied van tekstonderzoek. Op uitnodiging van het Huygens Instituut zullen begin 2007 een aantal experts samenkomen in Den Haag.

Productie

In de serie *Volledige Werken* van W.F. Hermans kwamen deel 7 en deel 12 uit. Dr. Jan Gielkens en drs. Peter Kegel waren verantwoordelijk voor de bezorging. Deel 7 werd op 17 mei gepresenteerd in Museum Meermanno te Den Haag. In aanwezigheid van onder anderen mevrouw Emmy Hermans-Meurs, de weduwe van de schrijver, werd het deel in ontvangst genomen door prof.dr. Kees Fens.

Uitgeverij Athenaeum – Polak & Van Gennep en het Huygens Instituut presenteerden op 12 april in De Burcht van Berlage te Amsterdam het elfde deel van het *Volledig Werk* van Willem Elsschot. Met dit deel, *Nagelaten werk*, is de reeks compleet. Ida De Ridder, de dochter van Elsschot, nam het deel in ontvangst uit handen van bezorger dr. Peter de Bruijn.

In de reeks Middeleeuwse Verzamelhandschriften uit de Nederlanden werd deel IX gepubliceerd: het *Gaesdonckse-traktatenhandschrift*. [Hier toevoegen dat deze editie van dr. Marinus van den Berg op 2 februari ten doop werd gehouden met een toespraak van dr. Rudolf van Dijk O.Carm.]

Veel publiciteit verwierf zich de handelseditie van het proefschrift van dr. Eric Jorink, *Het Boeck der Natuere. Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods Schepping 1575-1715*. In deze baanbrekende monografie werpt Jorinkeengeheelnieuwlichtopdewetenschappelijke cultuur van de zeventiende eeuw. De meeste dagbladen reageerden met lovende besprekingen van een halve pagina of meer.

Cijfermatig zag de productie van het Huygens Instituut er in 2006 als volgt uit:

Edities, bronnenpublicaties en informatietechnologische producten

Tekstedities gedrukt	2
Tekstedities digitaal	1
Tekstedities gecombineerd gedrukt/digitaal	2
Thematische websites/portals	1
Onderzoeksprogrammatuur	5

Bibliografische productie

Ontsloten titels BNTL	3.955
Aantal raadplegingen BNTL	837.424

Overige wetenschappelijke publicaties

Monografieën	1
Bundels, congres-proceedings	3
Wetenschappelijke artikelen	1
Hoofdstukken in boeken, bundels en proceedings	12

Vakpublicaties

Recensies	16
Overige vakpublicaties	14

Wetenschappelijke lezingen en papers

57

Wetenschappelijke bijeenkomsten (mede)georganiseerd

Met overwegend nationale deelnemers	3
Met overwegend internationale deelnemers	3

Medewerkers

Op 31 december 2006 telde het Huygens Instituut het volgende aantal medewerkers en formatieplaatsen.

Taak	Aantal					
	2005			2006		
	vast	tijdelijk	totaal	vast	tijdelijk	totaal
Onderzoek	21	14	35	22	14	36
Overig	8	3	11	9	5	14
Totaal	29	17	46	31	19	50

Taak	FTE					
	2005			2006		
	vast	tijdelijk	totaal	vast	tijdelijk	totaal
Onderzoek	17,6	9,4	27,0	18,7	7,0	25,7
Overig	7,3	2,4	9,7	8,4	3,7	12,1
Totaal	24,9	11,8	36,7	27,1	10,7	37,8

Financiën

De inkomsten bedroegen € 2.465.200, terwijl er een bedrag van € 2.493.700 werd uitgegeven. Van de inkomsten kwam 8% uit de tweede en derde geldstroom en overige opbrengsten. Het jaar 2006 werd afgesloten met een verlies van € 28.600. Er was een negatief resultaat van € 148.400 begroot, dus het resultaat oversteeg de verwachtingen ruimschoots. Het verlies wordt ten laste gebracht van de algemene reserve van het Instituut, die op 31 december 2006 € 280.100 bedroeg.

VOORTGANGSVERSLAGEN PROJECTEN 2006

Middeleeuwen

Aristoteles Semitico-Latinus en Avicenna Latinus

Uitvoerder: dr. A.M.I. van Oppenraay

In het kader van het Union Académique Internationale-project Aristoteles Semitico-Latinus wordt op het ogenblik gewerkt aan het eerste deel van de tekstkritische editie van Michael Scotus' Arabisch-Latijnse vertaling van negentien van Aristoteles' dierkundeboeken, de *Historia animalium* (algemene biologie) in tien boeken. De beide andere delen *De partibus animalium* (over de anatomie) in vier boeken en *De generatione animalium* (over de voortplanting) in vijf boeken zijn reeds verschenen.

In het verslagjaar 2006 is voorrang gegeven aan het afwerken van het Latijnse gedeelte van de editie. De ingebruikname van een nieuw leesapparaat voor microfilms betekent een belangrijke verbetering bij het vaststellen van de definitieve lezingen van de Latijnse tekst, met name van de vaak moeilijk te onderscheiden tekst van de marginalia. Naar verwachting kan in mei 2007 het werk aan de definitieve vergelijking met de Arabische tekst hervat worden. Ten bate van zowel de editie van Aristoteles' tractaat als van de editie van Avicenna's bewerking ervan zal een moderne codicologische beschrijving gemaakt worden van het belangrijkste handschrift, dat beide teksten bevat: MS Vaticanus Chigi VIII.251 (begin 13^e eeuw). Het werk aan de editie van Scotus' vertaling van Avicenna's tekst is tijdelijk stilgelegd in verband met de afwerking van de editie van de vertaling van Aristoteles' tekst. Enige onderzoeksresultaten van de afgelopen jaren zijn vastgelegd in drie binnenkort te verschijnen artikelen (Leiden/New York, Brussel/Leuven, Frankfurt).

Artes-faculteit

Uitvoerder: dr. O. Weijers i.s.m. een aantal Franse collega's

Het betreft een gemeenschappelijk onderzoekprogramma van het CHI en het IRHT (Institut de Recherche et d'Histoire des Textes) in Parijs, dat sinds 1991 bestaat. In het kader van dit programma, dat gericht is

op de intellectuele geschiedenis van de Artes-faculteit, wordt gewerkt aan de samenstelling van een repertorium van magistri en teksten van de Parijse Artes-Faculteit. Hiervan zijn de eerste zes afleveringen (A-B; C-F; G; H-Johannes C.; J, à partir de Johannes D; L-N) inmiddels verschenen. Niet alleen de magistri die in Parijs hebben onderwezen worden opgenomen, maar ook die contemporaine auteurs van wie de werken duidelijk in Parijs bekend waren en gebruikt werden. Zo vindt men in de laatste aflevering niet alleen de Parijse filosofen Nicole Oresme en Nicolas d'Autrecourt, maar ook buitenlandse geleerden, zoals Laurentius Valla. In deze aflevering vindt men ook de van oorsprong Nederlandse filosoof Marsilius van Inghen, die in Parijs heeft gestudeerd en gedoceed alvorens in 1386 een van de stichters van de universiteit van Heidelberg te worden. Bij het onderzoek is de rol van het internationale netwerk, dat het project al van het begin af steunt, van groot belang. In het algemeen wordt de samenstelling van de notities sterk beïnvloed door opmerkingen, correcties en aanvullingen van een veertigtal trouwe medewerkers.

In 2006 is gewerkt aan de voorlopige redactie van de letter P, onder meer met de ingewikkelde notities over Petrus de Alvernia en Petrus Hispanus. De aflevering zal in 2007 verschijnen.

Ook wordt onderzoek verricht naar onderwijsmethoden en programma's, met name naar de rol van de 'disputatio' aan de Artes-faculteit. Een eerste publicatie hierover, toegespitst op de Parijse universiteit, is in 1995 verschenen. Een tweede studie, over de 'disputatio' aan de diverse Artesfaculteiten, is in oktober 2002 verschenen. Tenslotte zal een derde deel het verschijnsel van de 'disputatio' in ruimer verband bestuderen, met name de relatie tussen die van de Artes-faculteit en van de overige faculteiten, de voorgeschiedenis en de nawerking tijdens de Renaissance.

In 2006 is tevens onderzoek verricht naar de 'disputatio' aan de juridische faculteit, waarover zeer veel materiaal bestaat, zowel handschriften en oude drukken als moderne literatuur, en is de voorlopige versie van dit hoofdstuk afgerond. Het is al duidelijk dat naast overeenkomsten ook duidelijke verschillen zijn aan te wijzen in het functioneren van deze onderwijs- en onderzoeksmethode in de diverse faculteiten. De juridische 'disputatio' begint in feite al in het tweede kwart van de 12^e eeuw in Bologna, met de rechtsgeleerde Bulgarus. In de statuten van de universiteit van Bologna (ontstaan rondom 1200) is vastgelegd dat de *doctores* verplicht waren de geredigeerde tekst van hun disputaties bij de bedel te deponeren, zodat ieder die kon inzien en afschrijven. Dit is vermoedelijk een van de redenen waarom zo vele disputaties bewaard zijn gebleven.

De historische bronnen van Egmond

Uitvoerder: dr. M. Gumbert-Hepp

Het werk aan de nieuwe editie van de *Annalen*, de oudste bron, is in 2006 vrijwel gereedgekomen. De *Annales Xantenses* (in de *Monumenta Germaniae historica* uitgegeven door G.H. Pertz: MG. SS. II (1829) p. 217-236) zijn voor de nieuwe editie voorbereid. De inleiding, met de ontstaansgeschiedenis en de codicologische interpretatie van het zeer ingewikkelde handschrift (Londen, British Library, Cotton ms. Tiberius C. XI) dat bovendien door brand beschadigd is, zal geschreven worden door J.P. Gumbert. Evenmin als bij de *Kroniek* van Willelmus Procurator wordt gestreefd naar historische volledigheid van de annotatie, maar gelet op de aard van deze tekst is er vooral voor de vroegste periode meer aandacht voor de bronnen van de tekst.

Het Gruuthuse-handschrift

Uitvoerders: dr. H. Brinkman en dr. J.H.F. de Loos

In de aanloop tot de verwerving van het handschrift door de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, werd gewerkt aan de integrale ontsluiting van de teksten en de muziek voor een groot publiek. Op 1 maart 2007 verscheen een webeditie op de site van de Koninklijke Bibliotheek. Deze editie is het resultaat van een samenwerking tussen de KB en het Huygens Instituut. De uitgave bevat digitale foto's van alle bladzijden uit het handschrift, diplomatische transcripties van alle teksten (behoudens de in later tijd toegevoegde), diplomatische transcripties van de melodieën, een beknopte handschriftbeschrijving, een inhoudsopgave, inleidende en toelichtende teksten, samenvattingen van de gedichten, een selectie van muziekopnamen, een virtuele rondleiding door het handschrift, links naar op het web beschikbare vertalingen en secundaire literatuur, een (geselecteerde) bibliografie, alsook een overzicht van muziekopnamen, dit alles voorzien van illustraties uit (andere) middeleeuse handschriften. In het kader van een stage bij het Gruuthuse-project maakte de Utrechtse studente Josje van Zwieten een website over twee gedichten uit het handschrift, het pelgrimsgebed 'Licht in der zonden deimsterheit' en de curieuze tekst die met een moderne titel wordt aangeduid als 'Personages in een minnetuin'. Beide teksten zijn kritisch bewerkt en

voorzien van toelichtingen en een moderne prozavertaling. Ook die website is raadpleegbaar via de webeditie.

Karolingische geleerdheid

Uitvoerder: dr. M.J. Teeuwen

De intellectuele wereld van de Karolingische periode laat zich goed bestuderen aan de hand van de klassieke en laat-antieke teksten, die door de negende-eeuwse geleerden in relatief grote aantallen gekopieerd werden en intensief bestudeerd. De ruimte om de hoofdtekst is vaak volledig opgevuld met minuscule lettertjes, die deze voorzien van uitleg, correcties, verwijzingen, aanvullingen etcetera. De aantekeningen geven een heel direct beeld van hoe er met de antieke erfenis werd omgegaan.

In het project “Karolingische geleerdheid” staat de laat-antieke tekst *De nuptiis Philologiae et Mercurii* van Martianus Capella centraal, een handboek over de zeven Vrije Kunsten. In samenwerking met specialisten op de verschillende terreinen wordt gewerkt aan een volledige editie van het oudste commentaar, op basis van handschrift *Leiden, Universiteitsbibliotheek, Vossianus Latinus Folio 48*.

In het jaar 2006 is de digitale werkomgeving waarbinnen de editeurs hun transcriptiewerkzaamheden moeten verrichten goeddeels gereed gekomen. De werkomgeving is nu opengesteld voor de editeurs, en wordt gevuld met transcripties vanuit verschillende hoeken van de wereld.

Daarnaast is vooral gewerkt aan een analyse van de context waarbinnen tekst en commentaar in de vroegste periode van receptie hebben gefunctioneerd. Vaak is immers aangenomen dat de aanwezigheid van glossen duidt op het functioneren van een tekst in een context van scholing. De aantekeningen worden geduid als die van een *magister*, die de tekst leest met zijn leerlingen en al doende van commentaar voorziet. Of zij zijn geduid als de aantekeningen van de leerlingen, die de woorden van hun meester hebben opgetekend. De aard van het vroegste bronnenmateriaal (negende eeuw) strookt echter niet met deze hypothese.

De toon van het commentaar is immers helemaal niet zo didactisch, of in ieder geval niet uitsluitend. Het doel van het verzamelen van kennis is minstens even evident als die van het uitleggen van de tekst. In de handschriften zijn bovendien kenmerken te vinden die verraden

dat de tekst functioneerde binnen de hoogst-geschoolde intellectuele elite, zoals het gebruik van Tiroonse noten, een middeleeuwse vorm van steno met een sterk individueel karakter, of een hoge mate van intertekstualiteit, die duidt op vertrouwdheid met een schat aan (laat-)antieke bronnen.

Middeleeuwse Verzamelhandschriften uit de Nederlanden (MVN)

Contactpersoon Huygens Instituut: dr. H. Brinkman

In 2006 verscheen het negende deel in de reeks *Middeleeuwse Verzamelhandschriften uit de Nederlanden: Het Gaesdonckse-traktatenhandschrift. Olim hs. Gaesdonck, Collegium Augustinianum, ms. 16*. Als grote bijzonderheid bij deze uitgave mag wel worden vermeld dat hiermee – voor het eerst in de reeks – een bronnenuitgave werd gepubliceerd van een handschrift dat er, door oorlogsverlies, niet meer is. Een nauwkeurige diplomatische editie bleek evenwel toch mogelijk doordat er een fotografische reproductie bestond die was vervaardigd in opdracht van Titus Brandsma. De tekstbezorging van de hand van Marinus van den Berg is door Hans Kienhorst aangevuld met een codicologische reconstructie van de bron. Behalve op de foto's kon hij zich daarbij ook baseren op eerdere, deels ongepubliceerde beschrijvingen. Een nieuwe hypothese omtrent de herkomst van dit fascinerende handschrift met mystieke teksten van een uitzonderlijk gehalte wordt hier voor het eerst gepresenteerd.

Middelnederlandse Lancelot-romans

Uitvoerder: drs. P.J.W.R. van Eekelen m.m.v. dr. W.Th.J.M. Kuiper

De *Queste del saint Graal*, waarvan de Middelnederlandse vertaling/bewerking wordt geëditeerd, is een roman met meerdere hoofdpersonen en talloze figuranten. De structuur ervan wordt entrelacement genoemd: aaneenschakeling. Een hoofdpersoon komt in beeld als de verteller hem aandacht schenkt, en verdwijnt vervolgens om later weer ergens anders op te duiken. Hoewel buiten beeld gaan zijn leven en werken door.

In 2006 is het werk aan de editie voortgezet.

Renaissance

Antoni van Leeuwenhoek

Uitvoerder: drs. L.C. Palm

De bedoeling van het project is een kritische editie van alle brieven van Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723), met een moderne Engelse vertaling, voorzien van filologische, historische, natuurwetenschappelijke annotaties en interne verwijzingen, en foto's van tekeningen en gravures. Deze brieven zijn het gehele wetenschappelijk werk van Leeuwenhoek en vormen de enige toegang tot zijn werk en zijn ideeën. Een aantal daarvan is in zeldzame contemporaine edities beschikbaar, in het Nederlands of in Latijnse vertaling. Een deel van de brieven is in Engelse vertaling gepubliceerd in de *Philosophical Transactions* van de Royal Society in Londen. Een volledig overzicht van het werk van Leeuwenhoek ontbreekt echter. De editie is van belang voor (wetenschaps-)historici die Leeuwenhoeks rol in de Wetenschappelijke Revolutie willen bestuderen en voor taalkundigen gespecialiseerd in zeventiende- en achttiende-eeuws Nederlands, terwijl daarnaast ook huidige natuurwetenschappers op Leeuwenhoeks werk teruggrijpen. De reeks *Alle de Brieven van Antoni van Leeuwenhoek / The Collected letters of Antoni van Leeuwenhoek* zal uit negentien delen bestaan; er zijn inmiddels vijftien delen verschenen.

In 2006 is gewerkt aan de bewerking van de brieven die in deel 16 en deel 17 zullen worden opgenomen. De persklare manuscripten gaan in 2007 naar de uitgever.

De Newton-receptie in de Republiek

Uitvoerder: dr. H.G.M. Jorink

Het aanvankelijke doel van dit project was een eerste inventarisatie te maken van de invloed van het 'newtonianisme' in de achttiende-eeuwse Republiek. Gaande het onderzoek werd echter duidelijk dat het vrijwel onmogelijk is om van een coherente, als zodanig te omschrijven filosofische stroming te spreken. Eerder lijkt er sprake van verschillende groepen denkers en auteurs, die vanuit verschillende perspectieven zich het gedachtegoed van Isaac Newton toeëigenden. Een grondige herziening van de oorspronkelijke vraagstelling bleek

aldus noodzakelijk. Bij de voltooiing van het project zal nu veel sterker de nadruk komen te liggen op de Nederlandse beeldvorming van Newton. Aan de Engelsman werden allerhande eigenschappen toegedicht – genialiteit, vroomheid, zedelijkheid en redelijkheid – die mede dienden om de angst voor het gedachtegoed van een andere denker te weg te nemen: Spinoza.

Emblemata

Uitvoerders: drs. P. Boot, m.m.v. prof.dr. J. Bloemendal, drs. E.G.P. Huijting en dr. B. Thijs

Dit promotie-onderzoek behelst een studie naar digitale annotatie van (gedigitaliseerde) embleemboeken. De veronderstelling van het onderzoek is dat onderzoekers hun interpretaties van een letterkundig werk vaak ontwikkelen in de vorm van annotaties, en dat het dus zinvol is om in digitale edities annotatiemogelijkheden aan te bieden. In 2006 is voornamelijk gewerkt aan de mogelijkheid om gemaakte annotaties vanuit een digitale editie toegankelijk te maken. Het is een vervolg op het EDITOR-project. Bij de uitwisseling wordt gebruik gemaakt van een annotatieserver, waarbij de editie annotaties kan opvragen. Er wordt gebruik gemaakt van een vast protocol, waarvoor een voorstel is ontwikkeld. Behalve een weergave als data wordt ook een visuele vorm van presentatie van de annotaties ondersteund. Daarbij wordt gebruik gemaakt van bijvoorbeeld taart- en staafdiagrammen om de verdeling van bepaalde waarden in de annotaties te tonen. Ook is voor de opslag van annotaties een XML-formaat voorgesteld, dat is gebaseerd op het opslagformaat van EDITOR.

Erasmus, Opera omnia

Uitvoerders: prof.dr. J. Bloemendal, drs. E.G.P. Huijting, dr. M.L. van Poll-van de Lisdonk, drs. S. Surdèl en prof.dr. J. Trapman

Dit project omvat de uitgave van alle door Erasmus geschreven werken in een moderne, wetenschappelijke publicatie. In tegenstelling tot oudere edities wordt hier ook getoond welke wijzigingen Erasmus in de loop der tijd in zijn werken aanbracht. De editie biedt een Latijnse tekst en bij elk geschrift een commentaar en een inleiding in het Frans, Duits of Engels. De editie wordt vervaardigd door

een team van circa 35 medewerkers in binnen- en buitenland. Het project wordt uitgevoerd onder auspiciën van de Union Académique Internationale (UAI) en de Conseil International pour l'Édition des Oeuvres Complètes d'Erasmus. Nauwe samenwerking bestaat er met het Canadese project Collected Works of Erasmus, een Engelse vertaling met aantekeningen en inleidingen van alle werken van Erasmus. De medewerkers van het Huygens Instituut die bij de editie betrokken zijn hebben een wetenschappelijke en coördinerende taak. De werken zijn naar Erasmus' eigen wens verdeeld in 9 afdelingen (*ordines*). Inmiddels zijn 35 van de ongeveer 60 geplande delen verschenen. *Ordo* II, de *Adagia*, is inmiddels geheel afgesloten met een slotdeel dat tevens uitgebreide indices bevat. In het lopend jaar is geen deel verschenen, maar de voorbereidingen voor deel V.7 (*Vidua Christiana* en *Institutio christiani matrimonii*, ed. M. Cytwoska en A.G. Weiler) zijn krachtig ter hand genomen, alsook voorbereidende werkzaamheden voor V.6 (ed. C. Bené, A. Kearns, A. Godin, C.S.M. Rademaker en J. Trapman), en IX.5 (Apologieën, ed. C.L. Heesakkers en C. Asso).

Aan het eind van het jaar heeft prof.dr. Johannes Trapman afscheid genomen als secretaris van de redactie. Per 1 januari 2007 wordt hij opgevolgd door prof.dr. Jan Bloemendal.

Europa Humanistica

Uitvoerders: dr. H.J.M. Nellen en drs. S. Surdèl

2006 was voor Europa Humanistica een minder dynamisch jaar dan het voorgaande. Slechts éénmaal vond een (driedaags) werkbezoek plaats, namelijk door Steven Surdèl in december aan de Universiteitsbibliotheken van Gent en Antwerpen alsmede aan het Museum Plantijn-Moretus te Antwerpen; zeventien edities werden daar bekeken, waaronder een viertal unica van Rudolf Agricola.

In 2006 ondernam het Huygens Instituut (samen met het Institut de Recherche et d'Histoire des Textes te Parijs) een tweede poging om voor Europa Humanistica, net als bij het Erasmusproject, het patronage te verkrijgen van de Union Académique Internationale.

Het jaar 2006 is door onze Franse collega Marie-Elisabeth Bouterou benut om de voorlopige website en de gezamenlijke Europese Budé-databank uit te bouwen. Aan de opmaak van de website valt nog het nodige te verbeteren, maar het aantal bezoekers neemt alleen maar

toe: meer dan 7500 binnen twee jaar, waarbij de meeste belangstelling lijkt uit te gaan naar de korte biografieën en het digitale overzicht van de edities van Rudolf Agricola (zie www.europahumanistica.org).

G.J. Vossius, *Institutiones poeticae*

Uitvoerder: prof.dr. J. Bloemendal en dr. E. Rabbie

In dit project is een editie voorzien van de Latijnse tekst met vertaling, commentaar en inleiding van de *Poeticarum institutionum libri tres* (1647) van de polyhistor Gerardus Johannes Vossius. In een appendix zullen de Latijnse tekst van *De artis poeticae natura ac constitutione* en *De imitatione* (beide eveneens 1647) worden afgedrukt. Deze drie werken samen bieden een uitgebreid overzicht van wat er in het midden van de zeventiende eeuw bekend was over poëtica in al haar vormen, van lyrische en elegische tot dramatische en epische poëzie, alsook over de geschiedenis, het doel en de werkwijze van poëzie. Vossius bood zijn lezers een amalgaam van Aristotelische, op structuur en werking gerichte poëtische opvattingen en Horatiaanse concepten met de focus op het doel van de dichtkunst (*utile dulci*).

In het verslagjaar is de kopij ingeleverd bij de uitgeverij Frommann-Holzboog in Stuttgart. De publicatie van het werk is voorzien voor het begin van 2008.

Het 'Boeck der Natuer'

Uitvoerder: dr. H.G.M. Jorink

Een heugelijk feit van het afgelopen jaar was de definitieve afronding van een eerder project: in september 2006 verscheen bij uitgeverij Primavera Pers (Leiden) een rijk geïllustreerde handelseditie van Eric Jorinks proefschrift uit 2004: *Het 'Boeck der Natuer'. Nederlandse geleerden en de wonderen van Gods schepping (1575-1717)*, een studie die in de landelijke pers lovend werd besproken. Tevens werd door NWO een subsidie toegekend voor een Engelse vertaling die, vermoedelijk in 2008, zal verschijnen in de serie Brill's Studies in Intellectual History.

Hugo Grotius (1583-1645)

Biografie

Uitvoerder: dr. H.J.M. Nellen

Na voltooiing van de uitgave van de verzamelde brieven in de *Briefwisseling van Hugo Grotius* (2001) heeft H. Nellen vanaf januari 2002 gewerkt aan een biografie over deze Nederlandse humanist en rechtsgeleerde. Sinds die tijd is het overvloedige bronnenmateriaal, dat vooral uit de *Briefwisseling* afkomstig is, bestudeerd en verwerkt in een levensverhaal dat twintig chronologisch geordende hoofdstukken omvat. De nadruk is komen te liggen op Grotius' persoonlijke levensomstandigheden, reizen, publicaties, geleerde contacten en polemieken, maar ook aan zijn optreden in de Nederlandse politiek (1607-1618), carrière in de Zweedse diplomatie (1635-1645) en postume reputatie werd ruimschoots aandacht besteed. Het gaat om een wetenschappelijk verantwoorde biografie. Bij de redactie werd echter rekening gehouden met een doelgroep van lezers met een algemene belangstelling voor de geschiedenis van de Gouden Eeuw. De omvang belooft circa achthonderd pagina's in druk. De biografie, waarvoor een subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds werd ontvangen, zal in april 2007 verschijnen bij uitgeverij Balans te Amsterdam. De titel is: *Hugo de Groot, een leven in strijd om de vrede (1583-1645)*.

In het verlengde van zijn werkzaamheden aan de biografie verleende H. Nellen assistentie bij de digitalisering van de *Briefwisseling van Hugo Grotius*, 17 delen, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie, Den Haag 1928-2001. Voorts organiseerde hij samen met Dr. Jeanine De Landtsheer een internationaal congres dat van 14 tot 16 december 2006 plaatsvond in Leuven, Brussel en Den Haag en dat gewijd was aan de geleerdenbrief: 'Between Scylla and Charybdis. Learned Letter Writers Navigating Between the Cliffs of Politics and Religion (1500-1700)'. Tijdens dit congres hield hij een lezing over Grotius' relatie met de Franse geleerde Claude Saumaise.

Posteriora

Uitvoerder: drs. M. van Oosterhout

De verzorging van de tekstuitgave van de *Posteriora Carmina* van Hugo de Groot wordt uitgevoerd in een samenwerkingsverband tussen het Huygens Instituut en de Radboud Universiteit Nijmegen. Grotius' Latere Poëzie is geschreven in de periode 1609 tot 1645. Het corpus bestaat uit meer dan honderd gelegenheidsgedichten met in totaal ongeveer 2500 Latijnse versregels.

De gedichten zijn onderverdeeld in een aantal categorieën zoals funeraire poëzie en gedichten ter gelegenheid van een huwelijk. Onder de lofdichten kwam in het jaar 2006 een gedicht aan de orde met een voor het corpus uitzonderlijke lengte van 357 verzen, getiteld 'Silva ad Thuanum'. Het is een gedicht uit 1621 dat vlak na Grotius' aankomst te Parijs is geschreven. Het moedigt de jonge Franse adessaat François Auguste de Thou aan om naast alle onderdelen van de Romeins-humanistische scholing van het trivium en quadrivium nog andere gebieden te verkennen zoals de filosofie en de geschiedkunde, die toch de expertise van zijn vader Jacques Auguste de Thou was. Deze beroemde De Thou had een geschiedkundig werk over de Franse burgeroorlogen in de zestiende eeuw geschreven (*Historiae sui temporis libri CXXXVIII*, Parijs, vanaf 1604). Het gedicht is door Grotius gebruikt om toegang te verkrijgen tot de kring van geleerden die garant stonden voor de opleiding van François Auguste.

Onder hen bevonden zich de twee Parijse broers Dupuy, die de bibliotheek van de Franse koning beheerden, een belangrijke studieu- en ontmoetingsplaats voor Grotius. In de inleiding op de *Posteriora*, waarmee in 2006 tevens een begin is gemaakt, komt dit populaire gedicht uitgebreid aan de orde.

Jan Swammerdam, biografie

Uitvoerder: dr. H.G.M. Jorink

Doel van dit project is het schrijven van de eerste wetenschappelijk verantwoorde biografie van de natuuronderzoeker Jan Swammerdam, die samen met Antoni van Leeuwenhoek tot de pioniers van het microscopisch onderzoek behoorde. Het leven van Swammerdam heeft altijd zeer tot de verbeelding gesproken, zowel vanwege zijn baanbrekende onderzoek naar de wereld van de insecten als vanwege

het feit dat hij enige tijd in een religieuze sekte heeft verbleven. Eerdere auteurs die over Swammerdam schreven, hebben vrij klakkeloos het geromantiseerde ‘Leven van den Schrijver’ dat Boerhaave in 1737 publiceerde als uitgangspunt genomen. Voor deze nieuwe biografie werden tal van nieuwe bronnen gevonden en bestudeerd, en werd reeds bekend materiaal aan een nieuwe lezing onderworpen.

Op een aantal details na is het onderzoek afgerond, terwijl het afgelopen jaar flinke progressie werd geboekt met het schrijven van het boek. Van de geplande dertien hoofdstukken zijn er zes voltooid.

Johannes Antonides van der Goes: *Ystroom* 1671

Uitvoerder: dr. B. Thijs

Johannes Antonides van der Goes (1647-1684) is een van de meest bekende Vondel-navolgers, die ook door Vondel zelf ‘zijn zoon in de kunst’ werd genoemd. Het bekendste werk van Antonides van der Goes is de *Ystroom* uit 1671. De *Ystroom* bestaat uit vier ‘boeken’ en bevat een inleiding en enkele drempeldichten, waarvan sommige in het Latijn. Het doel van het Ystroomproject, dat sinds april 2001 wordt uitgevoerd, is het maken van een digitale studie-uitgave van de basistekst uit 1671. Inmiddels is de ongeannoteerde basistekst digitaal beschikbaar (<http://www.huygensinstituut.knaw.nl/epub/ystroom/>). In september 2006, toen de uitvoerder het Huygens Instituut verliet vanwege een andere betrekking, waren alle vier boeken van de *Ystroom* geannoteerd, evenals de inleiding en de drempeldichten. Van de twee Latijnse drempeldichten is een vertaling gemaakt. Het materiaal is door de projectcommissie beoordeeld en goedgekeurd en ligt bij het Huygens Instituut. Een korte inleiding en verantwoording ten behoeve van de digitale uitgave komt in 2007 beschikbaar.

Recycling the Classics

Bijbelkritiek en secularisatie; Brieven in remonstrantse archieven

Coördinator: dr. H.J.M. Nellen

Het cluster ‘Recycling the Classics’, dat is opgezet in samenwerking met de Leidse universiteit, voorziet in de bestudering van de geschiedenis van de filologie van de veertiende tot en met de achttiende eeuw. In

dit cluster is een plaats vrijgemaakt voor het project ‘Bijbelkritiek en secularisatie’, een onderzoek dat een beeld tracht te geven van de wijze waarop in de zeventiende eeuw de humanistisch geïnspireerde tekstkritiek – naast de opkomst van de exacte wetenschappen en de snelle verspreiding van het cartesiaanse rationalisme – de opvattingen over de Bijbel deed omslaan. De onaantastbare sacrale status van deze geloofsbron brokkelde af en geleidelijk brak de visie door dat het hier ging om een historisch gegroeide collectie teksten die in de loop der tijden evenals andere artefacten aan bederf onderhevig waren geweest. Dit bederf vroeg om lokalisatie en, voor zover mogelijk, herstel door filologen die behalve in het taaleigen ook goed thuis waren in de ontstaansgeschiedenis en overlevering van de bijbelteksten. Hun onderzoekingen droegen tot de ontheiliging van de Bijbel bij. Het ligt in de bedoeling dit ingewikkelde secularisatieproces vooral aan de hand van brieven en pamfletten te beschrijven. Daarbij zal een combinatie worden nagestreefd met een al eerder begonnen project, dat de ontsluiting van brieven in remonstrantse archieven beoogt. De remonstranten, navolgers van de Leidse theoloog Jacobus Arminius, vormden een progressieve richting binnen de vaderlandse kerk, die ook later in de zeventiende eeuw in belangrijke mate tot de veranderingen in de opvattingen over de status van de Bijbel heeft bijgedragen.

Theater en het publieke debat

Uitvoerders: prof.dr. J. Bloemendal (projectleider), drs. V.E.M. Demoed en dr. J.A. Groenland

In 2004 is het met een Vidi-subsidie van nwo gefinancierde project *Latin and Vernacular Cultures. Theatre and Public Opinion in the Netherlands ca 1510-1625* gestart. Doel van het project is de relatie tussen vroegmodern toneel in het Latijn en dat in het Nederlands te onderzoeken en de rol van het drama in het publieke debat. In september 2006 is drs. Verena E.M. Demoed als AiO aan het project verbonden.

De projectleider doet onderzoek naar het religieuze drama in de zestiende eeuw, terwijl de postdoc Juliette Groenland haar blik richt op het historiedrama van begin zeventiende eeuw. De promovenda onderzoekt het toneel van de Haagse rector Guilielmus Gnapheus (1493-1568) en de receptie ervan in de Nederlanden en de Duitse landen (inclusief wat nu Polen is).

In september 2006 is een congres georganiseerd in samenwerking met de UvA, de VU en de Rijksuniversiteit Groningen over theater en het publieke debat. Verder zijn diverse congressen bezocht op het gebied van vroegmodern toneel. Juliette Groenland en Jan Bloemendal gaven een werkcollege Neolatijs toneel, dat resulteerde in de editie van de *Esther*, een Neolatijs toneelstuk over het verhaal van het gelijknamige bijbelboek, geschreven door de Zuid-Nederlandse kanunnik Petrus Philicinus.

Nieuwe Tijd

De constructie van het Nederlandse literaire verleden

Uitvoerder: drs. J.A.Th. Rock

Het onderzoek naar de geschiedenis van de vroegste geleerde edities van verhalende teksten in de Nederlanden, met nadruk op de periode 1760-1860, zal uitmonden in een proefschrift. Het onderzoek volgde in 2006, net als in 2005, verschillende paden. Er werd verder gewerkt aan de theoretische opbouw van het proefschrift, die met een gevallenstudie werd beproefd en geïllustreerd.

De theoretische opbouw gebeurde ook dit jaar in de eerste plaats aan het Huizinga Instituut, de onderzoeksschool voor cultuurgeschiedenis. Een masterclass door prof.dr. Gabriele Müller-Oberhäuser (Westfälische Wilhelms-Universität Münster) gaf de gelegenheid vanuit een boekhistorische invalshoek te denken; een masterclass door prof.dr. Joep Leerssen (Universiteit van Amsterdam) bood een belangrijk cultuurhistorisch en comparatief kader. Daarnaast bleven de discussiebijeenkomsten van het nwo-onderzoeksproject waarbinnen dit project past, doorlopen aan de afdeling Neerlandistiek van de UvA.

Op deze theoretische grond werd een onderzoek naar een gevallenstudie uitgezet. Het ging om een cruciale ontwikkeling in de geschiedenis van het editievak: de oprichting van de eerste professionele vereniging van editeurs, de Vereniging ter Bevordering van Oude Nederlandsche Letterkunde (1843-1848). Belangrijke figuren als W.J.A. Jonckbloet en M. de Vries waren er lid van. Zij profileerden zich expliciet als een 'Nieuwe School', als een 'Jong Holland', tegenover de generatie van hun voorgangers. Maar het breukvlak waarop

de vereniging van de jongelingen zich situeerde bleek breder dan alleen die tussen generaties. Hun beschouwingen over het belang van de historische letterkunde toonden dat zij zich ook bewogen tussen een veel oudere traditie van literair historisme en het nieuwe positivisme dat zich binnen de academie verspreidde.

Geschiedenis van het literatuuronderwijs ca. 1890-1940

Uitvoerder: dr. A.B.G.M. van Kalmthout

Dit onderzoek is een voortzetting van het NWO-project 'Structuur en dynamiek van de culturele repertoires op het voortgezet onderwijs vanaf rond 1900'. Dit project, begeleid door prof.dr. G.J. Dorleijn (RUG), beoogde vast te stellen hoe het onderwijs in de Nederlandse letterkunde in de decennia voor de Tweede Wereldoorlog als instrument gebruikt werd voor de vorming van het culturele repertoire, mede in het licht van de verzuiling en van de tegenstelling tussen kennis van de nationale canon en persoonlijke ontplooiing. Het onderzoek resulteerde inmiddels in vier artikelen, waarvan er twee verschenen in 2006. Daarnaast wordt verder gewerkt aan een monografie (werktitel: *Een kostbaar uur voor de ziel. Structuur en dynamiek van het Nederlandse literatuuronderwijs 1890-1940*). Voorts hield de uitvoerder in juli 2006, op de internationale conferentie van de Society for the History of Authorship, Reading and Publishing in Den Haag en Leiden, een lezing over 'The National Subdivision and Internationalisation of the Literary Canon'. Hierin kreeg het literatuuronderwijs in de periode 1900-1940 een prominente plaats. Omgewerkt tot artikel zal deze lezing in 2007 verschijnen in het tijdschrift *Filter*. En tenslotte werden voorbereidingen getroffen voor een in april 2007 te houden lezing 'Reading Aloud and Silent Reading' op de First International *Making Books, Shaping Readers* Conference aan University College Cork (Ierland). In deze lezing staat de lezende leerling centraal.

Guido Gezelle, Nagelaten en ongebundelde lyriek

Uitvoerders: dr. P.G. de Bruijn en drs. J. Pauwels (CNL/UFSIA)

Dit project is een door het Vlaams-Nederlands Comité (FWO/NWO) gesubsidieerd onderzoek dat wordt uitgevoerd in samenwerking met het Instituut voor de Studie van de Letterkunde in de Nederlanden van de Universiteit Antwerpen (ISLN).

In overleg met de projectcommissie is besloten tot een koerswijziging van het Gezelle-project. Het oorspronkelijke uitgangspunt van een historisch-kritische uitgave in boekvorm is omgebogen naar een digitale editie, waarin beter recht gedaan kan worden aan de overleveringssituatie van de nagelaten lyriek. In de loop van het project is namelijk gebleken dat een deel van het handschriftelijke materiaal niet of alleen in de kopievorm beschikbaar is, waardoor het vastleggen van de onderzoeksresultaten in een boekpublicatie op dit moment niet verantwoord wordt geacht. Na verschillende alternatieven te hebben onderzocht is gekozen voor een digitale editie, die afhankelijk van het ter beschikking komen van de ontbrekende handschriften kan worden bijgewerkt. Bovendien is de digitale vorm bij uitstek geschikt om het materiaal flexibel te presenteren en doorzoekbaar te maken, wat goed aansluit bij het concept van historisch-kritisch onderzoek. Ook anderszins levert deze keuze een wetenschappelijke meerwaarde op, omdat de ontwikkeling van een digitale editie kan resulteren in een modeeditie, die aan zowel de (digitale) editiewetenschap als het Gezelle-onderzoek een vernieuwende impuls geeft.

In december 2005 hebben de uitvoerders van het project een bijeenkomst georganiseerd waar met vertegenwoordigers van het Huygens Instituut (Peter Boot, Bert Van Elsacker) en de Universiteit Antwerpen (Piet Couppenier, Dirk Van Hulle) is gesproken over de inrichting van de editie. Er is vervolgens een begin gemaakt met de implementatie, die in 2006 is voortgezet. Zodra het aan Vlaamse zijde bewerkte onderzoeksmateriaal ter beschikking komt, zal de editie definitief worden vormgegeven.

Herman Gorter, correspondentie

Uitvoerder: dr. J.A.W. Gielkens

Het project ‘Herman Gorter: Correspondentie’ vond ook in 2006 geen aanmerkelijke voortgang omdat de uitvoerder het grootste deel van zijn tijd besteedde aan de *Volledige Werken* van Willem Frederik Hermans.

Herman Gorter, lyrische poëzie 1886-1905

Uitvoerder: drs. H. van Kempen

Het project behelst een historisch-kritische uitgave van de lyrische poëzie van Herman Gorter met een studie naar de achtergronden van de wisselende samenstellingen van de door Gorter verzorgde bundels. Vanwege bevallings- en ziekteverlof hebben de werkzaamheden in 2006 stilgelegen.

Lodewijk van Deyssel, Menschen en bergen

Uitvoerenden: dr. J.W. van der Weij i.s.m. de Werkgroep E-Research (contactpersoon: dr. K.H. van Dalen-Oskam); coördinator: dr. A.B.G.M. van Kalmthout

In de elektronische editie van ‘Mensen en Bergen’, die in de nabije toekomst op de website van het Huygens Instituut verschijnt, kan de ontstaansgeschiedenis van deze tekst op de voet gevolgd en bestudeerd worden. Niet alleen zal hier de tekst zelf te raadplegen zijn naar de eerste publicatie in boekvorm in *Prozastukken* (1895), maar ook alle varianten en bovendien de integrale tekst van enkele afwijkende versies. In 2006 werden kopijrechtelijke aangelegenheden geregeld, zowel met betrekking tot de tekst zelf als tot de illustraties die de editie zullen gaan verluchten. Ook is een plan ontworpen om het project een grotere reikwijdte te geven. In zijn nieuwe vorm realiseert het nog steeds een elektronische varianteneditie – de eerste in zijn soort in Nederland. Maar nadrukkelijk wil het eveneens een bijdrage leveren aan de editiewetenschap door als *pilot* te fungeren voor de ontwikkeling van software voor elektronisch editeren. Verder werden in 2006 voorbereidingen getroffen om in 2007 over te gaan tot de daadwerkelijke conversie en codering van de tekst.

Nederlandse cultuur als kosmopolitische cultuur

Uitvoerenden: een multidisciplinaire groep van onderzoekers op het terrein van de literatuur-, vertaal- en boekwetenschap, verbonden aan het Huygens Instituut, de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Utrecht; contactpersoon Huygens Instituut: dr. A.B.G.M. van Kalmthout.

Dit onderzoek wil door middel van een natieoverstijgende benadering een fundamenteel ander, gedifferentieerder beeld van de Nederlandse cultuur helpen bewerkstelligen dan tot dusver gebruikelijk is, met andere accenten: het betreft een veel breder scala aan producten en actoren in de beschouwing om een nationale cultuur te definiëren, bijvoorbeeld door de aandacht te vestigen op intermediairs van vertalingen en recensenten van buitenlandse culturele producten. Vanuit deze zienswijze werd in april, onder auspiciën van de Onderzoeksschool Literatuurwetenschap (OSL), een studiedag in Utrecht georganiseerd over 'De receptie van buitenlandse literatuur in Nederland in de twintigste eeuw'. Deze studiedag kreeg in november een vervolg met een Nijmeegs symposium over 'De receptie van buitenlandse literatuur in Nederland – Oudere letterkunde'. De hier gehouden lezingen worden naar verwachting in 2007 gepubliceerd in een themanummer van het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*.

In aansluiting op reeds ontwikkelde concepten uit de cultuursociologie en literatuurwetenschappelijke receptietheorieën zijn ook theoretische en methodologische lijnen uitgezet. Om deze lijnen verder te ontwikkelen in een internationale uitwisseling met ervaren onderzoekers werden voorbereidingen getroffen voor een kleinschalige, intensieve *expert meeting*, die van 30 augustus tot 1 september 2007 gehouden zal worden op het Huygens Instituut. De concrete doelstellingen van deze bijeenkomst zijn de opbouw van een internationaal netwerk en, als basis voor verdere samenwerking, het totstandbrengen van een internationale (Engelstalige) publicatie.

Repertoirevorming in de Nederlandse letteren 1940-1945

Uitvoerder: dr. J.J. Kelder m.m.v. M.H.T. Baars

Bij onderzoek in het kader van het project *Repertoirevorming in de Nederlandse letteren 1940-1945* staat de vraag centraal welke 'canoniserende' en 'decanoniserende' activiteiten de bezetter en diens handlangers op

het terrein van de Nederlandse letteren hebben ondernomen. Het onderzoek is gestart in augustus 2006. Aan het project wordt ongeveer zestien uur per week gewerkt. In 2006 hebben de uitvoerders zich vooral gericht op de 'canoniserende' bloemlezing *Gelaat der dichters* (1944), die werd samengesteld door de nationaal-socialistische auteur Henri Bruning. Er is daarbij onder meer archiefonderzoek gedaan bij het NIOD te Amsterdam. Over de in de bloemlezing opgenomen Noord-Nederlandse auteurs is interessant materiaal gevonden. In 2007 zal worden gezocht naar relevant materiaal over de in de bloemlezing opgenomen Zuid-Nederlandse auteurs, onder andere in de collecties van het AMVC te Antwerpen. Er wordt naar gestreefd begin augustus 2007 een artikel over *Gelaat der dichters* te voltooien.

Uitgave correspondentie Willem Witsen

Uitvoerenden: Werkgroep Willem Witsen, een samenwerkingsverband van de volgende instellingen: Stichting Willem Witsen, Universiteitsbibliotheek Amsterdam, Huygens Instituut, Rijksbureau voor Kunst-historische Documentatie, Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren en Koninklijke Bibliotheek; contactpersoon Huygens Instituut: prof. dr. A. Kets-Vree

De belangrijkste tekst- en beeldcollecties zijn inmiddels gedigitaliseerd in het kader van het landelijke conserveringsprogramma *Metamorfoze*. Het gaat hierbij onder meer om grote brievencollecties (KB en UBA), uniek contemporain fotomateriaal (RKD), glasnegatieven van door Witsen gemaakte foto's (Prentenkabinet Leiden) en verscheidene kleinere brievencollecties. In 2006 is de transcriptie en redactie van de brieven afgerond; in totaal zijn 2030 brieven bewerkt door twaalf transcribenten. Ook de agenda's en kasboekjes van Willem Witsen (Witsenhuis Amsterdam) zijn grotendeels bewerkt. De gedigitaliseerde brieven, de transcripties en het beeldmateriaal zullen in de loop van 2007 gepresenteerd worden op de website van het *Geheugen van Nederland*.

De Werkgroep is in 2006 ook verder gegaan met de voorbereiding van een speciale toegang tot de Witsencollecties voor wetenschappelijk onderzoek. Deze website zal een uitgebreidere, meer op onderzoekers toegesneden functionaliteit krijgen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van open standaarden als XML, OAI en Dublin Core, zodat de website zich verder kan blijven ontwikkelen. Het is de bedoeling dat in de toekomst ook andere correspondenties uit de kring van de Tachtigers

op deze website gepubliceerd zullen worden, waardoor een centrale toegang ontstaat voor wetenschappelijk onderzoek naar deze periode.

Vincent van Gogh

Uitvoerders: dr. L.A.M. Jansen en dr. J.C.A. Luijten, m.m.v. drs. N.K. Bakker

Het onderzoek ten behoeve van de uitgave van de volledige briefwisseling van Vincent van Gogh kreeg in de zomer van 2006 een verrassende impuls. Toen kon het Van Gogh Museum – dat het grootste deel van de brieven bewaart, voornamelijk aan zijn broer Theo – zijn verzameling spectaculair uitbreiden met 54 brieven van Van Gogh aan de Utrechtse schilder Anthon van Rappard, en een brief van Van Rappard aan Van Gogh.

In 1880 raakten de kunstenaars bevriend en hun ‘wrijving van gedachten’ bleek stimulerend te werken; Van Gogh had grote behoefte om artistieke ideeën uit te wisselen en zijn werk te toetsen aan dat van anderen. Ze maakten in hun brieven schetsen van hun recente tekeningen en schilderijen en ze schrokken er niet voor terug om kritiek op elkaars werk te leveren. Ook ruilden ze talrijke tijdschriftillustraties, trokken ze er samen op uit om te schilderen en discussieerden ze over principiële zaken zoals het nut van het volgen van traditioneel onderwijs aan de kunstacademie.

Van Gogh hechte aan Van Rappards mening over zijn werk, maar er waren wel grenzen aan zijn incassersvermogen. In het voorjaar van 1885 werkte hij aan *De aardappeleters* en nog voordat deze ‘meesterproef’ klaar was, maakte hij er een lithografie naar. Tot zijn verwondering antwoordde Van Rappard buitengewoon kritisch; gekwetst zond Van Gogh diens brief retour.

De omvangrijke set brieven – bijna zeventig jaar onzichtbaar en verworven uit een particuliere collectie – getuigt van een intensieve confrontatie tussen twee kunstenaars die zochten naar hun mogelijkheden en posities in de kunstwereld. Lezing en bestudering ervan is een feest en heeft de lust tot editeren sterk vergroot.

Willem Elsschot, Achter de schermen

Uitvoerders: dr. P.G. de Bruijn, drs. V. Neijt en prof.dr. D. Van Hulle

In samenwerking met de Universiteit Antwerpen en het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie is in 2006 gestart met de vervaardiging van een elektronische editie van de 'Opdracht' bij *Tsjip* en 'Achter de Schermen' van Willem Elsschot. In 'Achter de Schermen' heeft de schrijver zijn werktafel naar het toneel verplaatst. In een fascinerende voorstelling laat hij het publiek over zijn schouder meekijken bij *the making of* de 'Opdracht' bij *Tsjip*. Zin voor zin toont hij hoe onder zijn handen werkelijkheid tot fictie wordt omgesmeed, en maakt hij de argeloze toeschouwer deelgenoot van de meest fijnzinnige overwegingen die aan 'het stuk' vooraf zijn gegaan. Hoe knap en meeslepend ook, het is en blijft toneel. Een meer realistisch kijkje achter de schermen leveren de originele *scripts* die in de elektronische editie voor het eerst integraal zullen worden 'opgevoerd'. De editie biedt de mogelijkheid om van beide teksten alle bronnen te verkennen en met elkaar te vergelijken vanuit verschillende vertrekpunten. Van elke versie wordt zowel een elektronisch doorzoekbare transcriptie als een digitale facsimile gegeven. Ook kunnen per versie alle varianten worden opgeroepen of per zin de stappen in het schrijfproces worden gevolgd. In het meest complexe geval, het kladhandschrift van 'Achter de Schermen', kan bovendien een 'topografische transcriptie' worden geraadpleegd als hulpmiddel bij het 'lezen' van het manuscript. De editie zal in 2007 als CD-ROM worden gepubliceerd.

Willem Elsschot, Volledig werk

Uitvoerder: dr. P.G. de Bruijn

Volledig werk van Willem Elsschot is een kritische leeseditie in elf delen, uitgegeven door Athenaeum – Polak & Van Gennepe te Amsterdam. De eerste tien delen vormen tevens de basis voor een nieuwe, geheel herspelde en geannoteerde uitgave in één band van wat Elsschot zelf als zijn *Verzameld werk* bestempelde. De verzamelband verscheen in november 2005 eerst als luxe-editie in de Gouden Reeks van Athenaeum – Polak & Van Gennepe (geïllustreerd door Peter van Hugten) en zal in een later stadium ook in gewone uitvoering op de markt worden gebracht.

De tekst van het *Volledig werk* is het resultaat van uitgebreid bibliografisch en tekstkritisch onderzoek, waarbij gebruik is gemaakt van alle beschikbare bronnen. De gegevens over de ontstaans- en publicatiegeschiedenis zijn te vinden in de verantwoording van de editie. Daarnaast bevat elk deel een lijst met annotaties, waarin alle

begripsproblemen die de hedendaagse lezer zou kunnen ontmoeten uit de weg worden geruimd.

Het project werd in 2006 afgesloten met de publicatie van deel 11, *Nagelaten werk*. Tijdens een feestelijke bijeenkomst in De Burcht te Amsterdam, op 12 april 2006, overhandigde editeur Peter de Bruijn de complete uitgave aan Ida De Ridder, die bij deze gelegenheid enkele gedichten van haar vader ten gehore bracht. De presentatie werd verder opgeluisterd door een causerie van Tom Lanoye (*Mijn vriend Laarmans*) en door de voorvertoning van een fragment uit de documentaire *Erfgenaam van Elsschot* van regisseuze Suzanne Raes, die later dat jaar zowel op de Nederlandse (NPS) als Vlaamse televisie (Canvas) zou worden uitgezonden.

Willem Frederik Hermans, Volledige Werken

Uitvoerders: drs. B.R.I. Van Elsacker, dr. J.A.W. Gielkens, drs. M.K.C. Hamers, drs. P.W. Kegel en C.I. Klützw

Nadat eind 2005 met een feestelijke bijeenkomst in de Nieuwe Kerk in Amsterdam de *Volledige Werken* van Willem Frederik Hermans ten doop waren gehouden bij het verschijnen van deel 1, verschenen in 2006 als tweede en derde boek van de reeks de delen 2 en 12. Deel twee, in de afdeling Verhalen en novellen, bevat Hermans' verhalenbundels uit de jaren veertig en vijftig: *Moedwil en misverstand* (1948), *Paranoia* (1953) en *Een landingspoging op Newfoundland en andere verhalen* (1957). De presentatie vond op 17 mei 2006 in Museum Meermanno in Den Haag plaats, waar Kees Fens, die al in de jaren vijftig de laatstgenoemde bundel had gerecenseerd, het eerste exemplaar in ontvangst nam en zijn toespraak wijdde aan zijn relatie met het werk van Hermans.

In het najaar van 2006 verscheen deel 12, het eerste deel in de afdeling Beschouwend Werk, dat de columnbundeling *Boze Brieven van Bijkaart* (1977) en de column- en essaybundel *Houten leeuwen en leeuwen van goud* (1979) bevat. Een publieksavond ter gelegenheid van het verschijnen van dit deel werd voor 2007 beloofd.

In februari 2006 presenteerden Jan Gielkens en Peter Kegel tijdens het tweejaarlijkse congres van de Arbeitsgemeinschaft für Germanistische Edition in Weimar de Hermans-editie aan het Duitstalige wetenschappelijke vakpubliek met het paper "Du hast in Deinem Buch ja schrecklich gekleckert". Die letzte Hand von Willem Frederik Hermans'.

e-Research

Auteursonderscheiding

Uitvoerders: dr. K.H. van Dalen-Oskam en drs. J.J. van Zundert

In mei 2006 heeft Karina van Dalen-Oskam een werkbezoek gebracht aan Japan, waarbij zij op het jaarlijkse symposium van The English Literary Society of Japan, gehouden in Nagoya op 20 en 21 mei, een lezing heeft gepresenteerd over haar onderzoek naar nieuwe digitale methoden en technieken om auteurs van elkaar te onderscheiden op grond van een analyse van hun woordenschat. Verder heeft zij dit onderzoek en andere projecten van het Huygens Instituut onder de aandacht gebracht bij bezoeken aan Keyo Univerity (Tokyo), Jikei University School of Medicine (Tokyo) en Kyoto University.

Autonom

Uitvoerders: dr. K.H. van Dalen-Oskam en drs. J.J. van Zundert

In het kader van het onderzoek naar gebruik en functie van namen in literaire teksten heeft Karina van Dalen-Oskam in het najaar van 2006 het *22nd International Congress of Onomastic Sciences* bijgewoond te Pisa (Italië) van 28 augustus tot en met 3 september. Ze heeft daar een presentatie gegeven van haar literair-naamkundig onderzoek en van de digitale tools die daarvoor binnen het project Autonom zijn ontwikkeld. Inmiddels is de lezing gepubliceerd in de *Proceedings* van het congres. Daarnaast is er gewerkt aan een analyse van de namen in de roman *Nooit meer slapen* van W.F. Hermans, waarover een artikel zal verschijnen in 2007.

Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap (BNTL)

Uitvoerders: M. Baars, P.H.M. Beckers, drs. M.E.A. de Bolster, drs. E. Kamp en R. Tjeerdsma (in Nederland); dr. M. de Schepper en drs. L. Fonteyne (in België)

In 2006 is verder gewerkt aan het invoeren van nieuwe titels van wetenschappelijke publicaties op het gebied van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap binnen de database van OCLC-PICA. De

bibliografie is voor alle belangstellenden gratis beschikbaar via . De KNAW heeft het aantal kanalen verhoogd van drie naar zes om aan de behoefte van de gebruikers te kunnen voldoen. Door de nog steeds toenemende belangstelling (over 2006 zijn meer dan 800.000 sessies geregistreerd) is er voor de gebruikers regelmatig geen kanaal meer vrij. Dit probleem zal begin 2008 zijn opgelost wanneer de nieuwe BNTL in gebruik is genomen.

BNTL vernieuwingsproject

Uitvoerders: M. Baars, P.H.M. Beckers, drs. A.R. Land, drs. J.J. van Zundert; projectleider: drs. E. Kamp

De technische vernieuwing van de BNTL heeft in 2006 een grote stap gemaakt. De nieuwe, eenvoudige invoermodule via het internet voor zowel interne als externe invoerders is in eerste vorm gereedgekomen. Het design van de nieuwe website is vastgesteld. Het veld is van de ontwikkelingen op de hoogte gebracht door een presentatie van projectleider Elly Kamp op het congres van de Internationale Vereniging voor Neerlandici in Gent, in augustus, en in een nieuwsbrief die is verspreid via Neder-L en op de Huygens-website in november. Bij die laatste nieuwsbrief ging ook de definitieve lijst van kerntijdschriften die door de interne redactie gegarandeerd ingevoerd zal worden.

e-Laborate / EDITOR / Editiemachine

Uitvoerders: drs. P. Boot, dr. H. Brinkman, dr. K.H. van Dalen-Oskam, drs. H. van Kempen, dr. B. Thijs en drs. J.J. van Zundert, m.m.v. dr. M. Hogenbirk

Het project Editiemachine heeft als doel om de digitale mogelijkheden van e-Laborate (gestart op het NIWI) en EDITOR (Huygens Instituut) te integreren tot één geheel. De programmatuur zal het mogelijk maken om een teksteditie vanaf de eerste werkzaamheden tot aan het einde van het traject in een webomgeving tot stand te brengen. Het programmeerwerk is begin 2006 gestart. Inhoudelijke input wordt geleverd door Marjolein Hogenbirk, die ten behoeve van het project een kritische editie vervaardigt van de dertiende-eeuwse Arturroman *Walewein ende Keye*, ten behoeve van de reeks Middelnederlandse

Lancelotromans. De tekst is een van de geïnterpoleerde werken in Handschrift KB 129 A 10, beter bekend als de Lancelotcompilatie. In 2006 is de gehele leestekst, ruim 3600 verzen met interpunctie, tekstgeleding en woordverklaringen, ingevoerd in de digitale werkomgeving. Er is een begin gemaakt met het schrijven van het commentaar.

Koloniale letteren

Projectleider: drs. E. Kamp

Het doel van dit project is het realiseren van een digitaal centrum van informatie (in de vorm van een website waarop verwezen wordt naar titels en volledige teksten en met links naar andere databestanden) die van belang is voor de bestudering van de koloniale en postkoloniale 'letteren' (publicaties uit en over Nederlands-Indië/Indonesië, Suriname en de Antillen, en Zuid-Afrika). In 2006 zijn er geen nieuwe ontwikkelingen geweest in het project.